

колабораційну діяльність, Документ 2108-IX, прийняття від 03.03.2022. - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20>

2. Практичний poradник, Колаборатаційна діяльність: загальні засади кримінально-правової відповідальності, [О. О. Буряк, О. І. Букреев, Д. О. Олейніков, М. В. Членов], За загальною редакцією заслуженого юриста України А. З. Швеця, Київ – Харків «Право» 2022. URL: https://pravo-izdat.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=4708&download_id=1553

3. Рубашенко М. А. Кримінальна відповідальність за колабораціонізм за чинним КК України. Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування : матеріали міжнародна науково-практична конференція (м. Харків, 12–13 жовт. 2016 р.). – Харків, 2016. С. 328–331. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/13024>

4. Письменський Є.О. Суб'єкт колаборційної діяльності як елемент складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 111-1 КК України. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2024. № 4. С. 342–354.

Михайлицька Карина Сергіївна,

курсант Національної академії

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Соха Юлія Вікторівна,

старший викладач кафедри

кримінального права Національної

академії внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ

Сучасні технології, особливо на базі штучного інтелекту, блокчейн-рішень та автоматизованих інформаційних систем, змінюють характер взаємодії людини з реальністю, а отже – і з правом. Наприклад, виникає нове коло деліктів, пов'язаних з автономною поведінкою цифрових агентів, управлінням військовими дронами, застосуванням алгоритмів для фінансового шахрайства або масового стеження [4].

Постає питання: як кваліфікувати дію, що вчинена автоматизованою системою за завданням людини, чи без прямого втручання? На кого покласти відповідальність у таких випадках? Класична парадигма кримінального права не передбачає адекватної відповіді на подібні виклики, оскільки ґрунтується на особистісному вимірі вини, волі та наміру. Новітня технологічна реальність.

Не менш важливим є й той факт, що у межах воєнного стану виникає потреба у нормативному унормуванні нових форм протиправної поведінки, яка пов'язана зі співпрацею з окупантами, дестабілізацією тилу, саботажем, психологічною деморалізацією

громадян. Ці дії часто вимагають негайної реакції з боку кримінального права, однак чинні правові механізми не дозволяють ефективно й адекватно реагувати на них. Це створює небезпеку правового вакууму, який або не захищає суспільство, або створює ризик зловживань. Саме тому перегляд принципів кримінально-правової кваліфікації, а також обґрунтування допустимих меж криміналізації нових явищ має стати предметом особливої уваги правознавців [1].

Стаття 438 Кримінального кодексу України є єдиною правовою основою для встановлення факту вчинення воєнного злочину на національному рівні. Тому доцільно звернути увагу на її детальний аналіз. Ця стаття передбачає, що: «Жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, примусове вигнання цивільних осіб на роботи, розграбування національних цінностей на окупованих територіях, застосування заборонених засобів ведення війни, а також інші порушення законів та звичаїв війни, визначених міжнародними договорами, які ратифіковані Верховною Радою України, підлягають покаранню у вигляді позбавлення волі на термін від восьми до дванадцяти років та ті ж дії, якщо вони супроводжуються умисним вбивством, караються позбавленням волі на термін від десяти до п'ятнадцяти років або довічним ув'язненням» [1].

Також у ст. 438 КК України окреслено підстави кримінальної відповідальності за воєнні злочини, які заборонені нормами як національного, так і міжнародного права. Воєнні злочини, до яких передусім належать злочини проти людяності та злочин агресії, є різновидами міжнародних злочинів. Зокрема, порушення законів і звичаїв війни є воєнним та водночас міжнародним злочином. Слід зазначити, що обов'язковою ознакою більшості виявів порушення законів і звичаїв війни є наявність спеціальних потерпілих [2].

Потерпілими від злочину, передбаченого ч. 1 ст. 438 КК України, можуть бути виключно особи, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права, зокрема: жертви збройних конфліктів (поранені та хворі, військовополонені або інші особи, свобода яких обмежена у зв'язку зі збройним конфліктом, особи, які потерпіли корабельну аварію/аварію літального апарата, цивільні особи, які знаходяться в районі воєнних дій та на окупованій території); медичний персонал, парламентарі й особи, які їх супроводжують, персонал цивільної оборони, персонал, який відповідає за захист та охорону культурних цінностей [2].

Дана стаття Кримінального кодексу України, яка визначає кримінальну відповідальність за порушення законів та звичаїв війни, має бланкетний характер. Це означає, що вона надає дуже загальне визначення воєнних злочинів, без чіткої конкретизації всіх можливих порушень, що може створювати труднощі в процесі кваліфікації таких правопорушень. У цій статті перераховано лише основні види порушень, зокрема жорстоке поводження з військовополоненими, цивільним населенням, примусова праця, розграбування національних

цінностей, а також застосування заборонених міжнародним правом засобів ведення війни. Водночас сама норма не уточнює, які конкретно діяння підпадають під ці категорії, що ставить правоохоронні органи в складне становище, оскільки для правильної кваліфікації необхідно звертатися до міжнародних актів і наукових тлумачень [3].

Безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 438 КК України, є регламентовані міжнародним правом правила й обов'язки ведення війни. Під час кваліфікації дій особи як вчинення воєнних злочинів у кожному конкретному випадку постає потреба звернення до міжнародного гуманітарного права з обов'язковим покликанням на норми і правила конвенцій, додаткові протоколи до них чи норми звичаєвих правил, адже вони висвітлюють зміст об'єктивної сторони злочину, передбаченого зазначеною статтею. [5]

Крім спеціальних потерпілих, обов'язковою ознакою окремих виявів воєнних злочинів є наявність предметів цих злочинів. Диспозицією основного складу визначено один вид предмета – національні цінності (щодо розграбування національних цінностей на окупованій території). Види інших предметів воєнних деліктів можна встановити на підставі тлумачення положень ст.438 КК України й відповідних норм міжнародного гуманітарного права. [5]

Ще однією проблемою є те, що санкції, передбачені статтею 438, є менш суворими порівняно з покараннями за аналогічні злочини, вчинені поза межами збройного конфлікту. Наприклад, за порушення законів та звичаїв війни передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від восьми до дванадцяти років, а якщо злочин поєднаний з умисним вбивством – від десяти до п'ятнадцяти років або довічне позбавлення волі. Це порівняно з іншими кримінальними правопорушеннями, які можуть бути покарані більш суворими санкціями. Таке співвідношення покарань викликає сумніви щодо справедливості та ефективності національного законодавства у боротьбі з воєнними злочинами, оскільки воєнні злочини, як правило, мають серйозніші наслідки для мирного населення та міжнародного порядку [2].

Тож під час досудового розслідування воєнних злочинів постають проблеми кваліфікації та розмежування із суміжними складами кримінальних правопорушень. Поряд із кваліфікацією за ст. 438 КК України «Порушення законів та звичаїв війни», може бути кваліфіковано за такими складами злочинів: «Катування» (ст. 127 КК України); «Примушування давати показання» (ст. 373); «Умисне тяжке тілесне ушкодження» (ст. 121 КК України); «Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження» (ст. 122 КК України); «Умисне легке тілесне ушкодження» (ст. 125 КК України); «Побої і мордування» (ст. 126 КК України); «Погроза вбивством» (ст. 129 КК України) тощо. [2]

Ключовим під час розмежування цих злочинів із воєнними є обстановка вчинення. Злочини, передбачені ст. 438 КК України, вчиняють лише в умовах збройного конфлікту (за національним законодавством – в умовах воєнного стану). Вчинення інших злочинів

(катування, тілесні ушкодження, побої, мордування тощо) не характеризується окремою обстановкою. У випадку конкуренції ст. 38 КК України з іншими статтями Особливої частини КК України, які передбачають кримінальну відповідальність за вчинення загальнокримінальних злочинів, застосуванню підлягає ст. 438 КК України як спеціальна норма, адже вона вказує на додаткові – контекстуальні ознаки. За відсутності доведення контекстуальних елементів (наприклад, зв'язку діяння зі збройним конфліктом) воно має бути кваліфіковане як загальнокримінальне [3].

Невизначеність і широке трактування статті 438 КК України призводять до правових колізій та хибних трактувань, коли вчинені дії кваліфікуються не тільки як порушення законів та звичаїв війни, але й за іншими статтями Кримінального кодексу, такими як катування, умисне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження, примушування до дачі показань тощо. В результаті, під час досудового розслідування часто ігноруються норми міжнародного гуманітарного права, а воєнний злочин може бути кваліфікований за іншими статтями, які не стосуються контексту збройного конфлікту. Такий підхід ускладнює застосування міжнародних стандартів у розслідуванні та покаранні воєнних злочинів, а також унеможлиблює ефективне застосування міжнародної правової бази [5].

Воєнні злочини є категорією серйозних порушень міжнародного гуманітарного права, що караються на міжнародному та національному рівнях. Їхня відмінність від інших кримінальних правопорушень полягає в наявності міжнародного збройного конфлікту, який є необхідною умовою для кваліфікації діяння як воєнного злочину. Такі злочини чітко визначені в міжнародних актах, зокрема в Римському статуті, і підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду [5].

У контексті воєнних дій на території України, спричинених збройною агресією РФ, наша держава зобов'язана забезпечити ефективний захист прав та свобод людини. Проте, законодавство України виявилось недостатньо підготовленим до нових викликів, які виникли через обстріли цивільної інфраструктури, знищення цивільного населення, розкрадання національних цінностей на окупованих територіях та інші злочини, скоєні агресором.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Кваліфікація воєнних злочинів за Кримінальним кодексом України | Тренінговий центр прокурорів України. Головна | Тренінговий центр прокурорів України. URL: <https://ptcu.gp.gov.ua/uk/czentr-znan/intervyu-ztreneramy/kvalifikacziya-voyennyh-zlochyniv-zakryminalnym-kodeksom-ukrayiny/>.

3. Проблемні питання належної кваліфікації воєнних злочинців / Аналітика / Адвокатське об'єднання AZONES. Адвокатське об'єднання AZONES. URL:<https://azones.law/analytics/problemni-pytannya-nalezhoi-kvalifikatsiyi-voennyih-zlochyniv/>

4. Федчак І.А. Переосмислення парадигми кримінального права під впливом сучасних технологій та викликів. Український політико-правовий дискурс. 2025. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15571288>

5. Гловюк І.В. Кримінальне провадження щодо воєнних злочинців: виклики та відповіді. Право України. 2023. No 5. С. 85–100

6. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду /Офіц. Сайт Верховної Ради України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

Мед Анастасія Анатоліївна,
курсант Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Симоненко Наталія Олександрівна,
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ СМЕРТНОЇ КАРИ: ЮРИДИЧНИЙ ТА МОРАЛЬНИЙ АСПЕКТИ

Смертна кара є найвищою мірою кримінального покарання, що передбачає позбавлення життя особи за рішенням суду, здійснене в межах легітимних повноважень держави. Цей вид покарання історично розглядався як інструмент забезпечення справедливості та підтримання правопорядку, проте його застосування викликає численні дискусії на правовому, моральному та етичному рівнях.

Перша документально підтверджена згадка про позбавлення життя особи державою як форми кримінального покарання міститься у Зводі законів вавилонського царя Хаммурапі. У сучасних умовах, попри інтенсивні процеси глобалізації та демократизації, окремі держави й надалі застосовують смертну кару як вид покарання. Водночас численні міжнародно-правові акти, спрямовані на забезпечення повного та ефективного дотримання прав людини, встановлюють заборону на застосування смертної кари, кваліфікуючи її як таку, що принижує честь і гідність особи та суперечить основоположному принципу поваги до людського життя в правовій демократичній державі [2].

У низці держав і сьогодні застосовують повішання, розстріл, електричний стілець, смертельну ін'єкцію та інші методи. Кожен із них породжує власні етичні та практичні дискусії щодо рівня гуманності та доцільності такого покарання.